діяльності здійснюються і на рівні несвідомого. Інтуїція забезпечуючи взаємозв'язок несвідомого та свідомого під час створення нового візуального образу, приймає участь в трансформації структури пошуку візуального рішення поставленої задачі [9].

У результаті проведеного дослідження, ми дійшли таких висновків: у студентів творчої спеціальності спостерігаються високі показники розвитку інтуїції при високих показниках операційних компонентів та процесуальних характеристик візуального мислення.

Література

1. Візуальна креативність та її механізми // Обдарованість та її розвиток. Симоненко С.М. – Матеріали міжнародної наукової конференції. – К., 2003. – С.112-115.
2. Гончаренко Н.В. Гений в искусстве и науке / Н.В. Гончаренко. – М., 1991. – С. 49.
3. Грановская Р.М. Интуиция и искусственный интеллект / Р.М. Грановская. – Л., 1991.
4. Губенко О.В. Феномен інтуїції та інтелектуальна творчість / О.В. Губенко // Практична психологія та соціальна робота, №7' 1999 – С.11
5. Жебрати Ж.-Ф. Интуиция в управленческих решениях. // Социальные и гуманитарные науки. Реферативный журнал. Серия 2. М. 1998 – С.143.
6. Кармин А.С. Творческая интуиция в науке / А.С. Кармин, Е.П. Хайкин. – М., 1971 – С.25.
7. Майерс Д. Интуиция / Д. Майерс. – СПб.: Питер, 2009 – 256 с.
8. Морозов И.М. Природа интуиции : монография / И. М. Морозов. – Мн. : Технопринт, 2005. – 128 с.
9. Налчаджян А. А. Некоторые психологические и философские проблемы интуитивного познания / А.А. Налчаджян. – М., 1972 – С. 150-151.
10. Науменко Е.А. Интуитивность как психологическое свойство личности / Е.А. Науменко. –Санкт-Петербург, 2001 – С. 181-201.
11. Пономарев Я.А. Психика и интуиция. М., 1967 – С. 229
12. Симоненко С.Н. Роль интуиции в процес се создания визуального образа / С.Н. Симоненко // Наука і освіта. – 1999. – №1-2. – С. 58-60.
13. Симоненко С.М. Психосемантика кольору та стратегії творчості / С.М. Симоненко, Т.А. Вовнянко. – Одеса : ПНЦ АПН України, 2005.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2010 р.

І. А. Микитюк
асистент каф. психології та педагогічних технологій,
Криворізький ДПУ

ГУМАНІСТИЧНА ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

У статті визначено роль гуманістичної педагогічної культури вчителя в умовах будівництва національної системи освіти.

Ключові слова: культура, педагогічна культура, педагогічні цінності.

Статья посвящена изучению роли гуманистической педагогической культуры в условиях реформы системы образования.

Ключевые слова: культура, педагогическая культура, профессиональная культура, педагогические ценности.

The article is devoted to the research of the importance of pedagogical culture in the modern of culture education of situation. It is offered to research of historical, economical, cultural and scientific aspects of this problem.

Keywords: culture, pedagogical culture, system of skills.

За теперішнього часу в світовому освітньому просторі намітились тенденції, що свідчать про його розвиток в контексті піднесення авторитету особистості як пріоритету нової світової динаміки. Основним методом проектування і розвитку освіти стає культурологічний підхід, який орієнтує систему освіти на діалог з культурою людини як її творцем і суб'єктом. Широко обговорюється нова система цінностей і цілей освіти, заснованих на ідеях культури та індивідуально-особистісного розвитку. В умовах будівництва національної системи освіти зростає роль учителя, який має високий рівень педагогічної культури, сприяє всебічному розвитку особистості дитини.

Мета статті: виявлення умов та механізмів розвитку педагогічної культури вчителя в умовах оновлення змісту освіти.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання розвитку педагогічної культури вчителя розглядається дослідниками як одне з актуальних, бо саме педагогічна культура створює передумови для особистісно-орієнтованої освіти. Провідними вченими наголошується: освіта потребує оновлення змісту, що залежить насамперед від вчителя, його здатності оволодівати науковою інформацією, мислити творчо, від рівня його загальної та педагогічної культури. Про нагальність вирішення цієї проблеми свідчить те, що в усіх державних документах останніх часів (Закон України «Про освіту, Державні національні програми «Освіта» («Україна XXI століття»), «Діти України», Концепція національного виховання) наголошується: в нових соціокультурних умовах школі потрібен новий учитель – людина, що характеризується певними соціокультурними, інтелектуальними, моральними якостями, має високий рівень особистої педагогічної культури.

Разом з тим темпи і глибина перетворень в системі освіти не задовольняють повною мірою потреби суспільства, що стримується не тільки фінансовими й матеріально-технічними чинниками, але й недостатньо високим рівнем педагогічної культури вчителів. Процес розвитку педагогічної культури вчителя, на наш погляд, є найменш розробленим, зважаючи на його домінуючу роль у формуванні всебічно розвиненої особистості учня.

У теорії та практиці загальноосвітньої школи накопичено значний досвід дослідження педагогічної культури вчителя. Важливими є теоретичні дослідження Ю.К. Бабанського, Є.С. Березняка,

П.Г. Щедровицького, Ф.Г. Паначина, П.В. Худоминського та інших вчених, в яких проводиться глибокий аналіз проблем в освітній сфері, пропонується ряд практичних кроків до здійснення реформ.

Питаннями формування педагогічної культури як комплексної проблеми займаються О. В. Бондаревська, В. К. Буряк, Ф. Н. Гоноболін, Н. В. Кузьміна, І. Т. Огородніков, А. І. Піскунов та ін. Провідні вчені визначають, що педагогічна культура є сутнісною характеристикою особистості вчителя, який володіє необхідними для успішної наукової діяльності особистісними якостями, професійними знаннями та вміннями, активною педагогічною позицією, творчим досвідом вирішення завдань навчання та виховання учнів. Отже, творчість, що є характерною для людини, – це суть педагогічної культури, це культура діалогу, в межах якого формується особистість педагога.

Вивченню проблеми педагогічної культури присвячені роботи російських філософів (І. Ільїн, А.Ф. Лосєв, П.А. Флоренський та ін..), вітчизняних педагогів (К.Д. Ушинський, С.Т. Шацький та ін..).

Важливе значення для дослідження розвитку педагогічної культури мають положення про значення культури, її сутності, змістової багатозначності, які отримали розвиток у філософських роботах Е.В. Богомолова, В.Є. Давидовича, Е.С. Маркаряна, В.М. Межуєва та інших дослідників.

Для визначення умов розвитку педагогічної культури ми звертались до процесу самоосвіти вчителів (О.А. Абдуліна, Ф.Н. Гоноболін, І.А. Зязюн, В.А. Кан-Калик, В.А. Сластьонін та ін..), до запитань ведення дослідно-експериментальної роботи в освітніх закладах (В.І. Загвязинський, В.С. Лазарев, М.М. Поташник та ін..), до професіональної підготовки вчителів в педагогічних вузах (Ю.А. Конаржевський, М.М. Поташнік, Н.В. Чекалева, Т.І. Шамова та ін..).

Ознайомлення з результатами теоретичних напрацювань учених дало змогу виявити низку протиріч, які мають місце , зокрема між:

– потребою школи у висококультурному вчителі, здатному оволодівати системою загальнолюдських і професійних цінностей та недостатнім рівнем розвитку педагогічної культури сучасного вчителя;

– потребою школи в творчої особистості вчителя та недостатньою розробленістю педагогічних технологій, спрямованих на розвиток його педагогічної культури.

Як показує теоретичний аналіз наукових досліджень, вони стосуються в основному проблеми формування основ педагогічної культури та її розвитку у майбутніх вчителів. На жаль, можна констатувати недостатню розробленість особливостей розвитку педагогічної культури вчителя в умовах оновлення змісту освіти.

Отримані результати. Економічне, політичне й соціальне перевлаштування сучасного суспільства в Україні зумовило реформування

системи освіти як стратегічної основи розвитку особистості. Педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури, яка містить у собі теоретичні уявлення про цінності освіти та виховання. З цього стає зрозумілим, що педагогічна культура існує у виховних та моральних традиціях суспільства, в моделях педагогічної діяльності, в особистості вчителя-вихователя.

Педагогічну культуру слід розглядати як результат педагогічної діяльності. Змістом культури є різнобічний розвиток учителя: його здібностей, якостей, творчих сил. Результат – це певна закінчена структура, у межах якої й протікає оновлений педагогічний процес.

У філософії освіти, педагогіці продовжується пошук сучасних освітніх ідеалів, альтернативних варіантів. Діалог культур, під впливом якого знаходиться й освітня система та її суб'єкти, відбувається на фоні таких загальносвітових тенденцій розвитку освіти, як демократизація та інтернаціоналізація, інформатизація та комп'ютеризація. Не випадково, що діалогізм, толерантність, відповідальність, самостійність можуть розглядатися як цінності-цілі сучасної освіти особистості.

Окремим напрямом загальної культури є педагогічна культура, тому що саме вона окреслює вимоги до особистості педагога як носія й провідника культурних надбань від попередніх поколінь до майбутніх.

Безумовно, педагогіка – це творчий процес, це «система, яка у змозі творити, зберігати та відтворювати культурну інформацію та цінності» [5, С. 12-14], тому педагогічна культура цілком природно стає частиною загальної культури. В. А. Кан-Калік стверджує, що людський досвід, знання, вміння, традиції моральності та взаємовідносини, потрапляючи у теоретичну і практичну педагогіку, неминуче перетинаються із загальним культурним полем часу, що породжує педагогічні ідеї (наприклад, пошуки Л. М. Толстого, К. Д. Ушинського, К. С. Станіславського та ін.).

Як показує аналіз наукової педагогічної літератури, до сьогодні немає однозначної відповіді на питання, що саме є педагогічна культура, яким чином вона формується, хоча цього потребує і сучасна школа, і суспільство.

Провідні вчені визначають педагогічну культуру як «сутнісну характеристику особистості та діяльності вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності та виховних відносин, який володіє необхідними для успішної наукової діяльності особистісними якостями, професійними знаннями та вміннями, активною педагогічною позицією, творчим досвідом вирішення завдань навчання та виховання учнів» [3, с. 16].

Отже, творчість, що є характерною для людини, – це суть культури, у тому числі й такої її царини, як педагогічна культура. Сучасна педагогічна культура може і повинна бути відкритою до зовнішніх ідей, це культура діалогу, в межах яких формується особистість педагога.

Ґрунтовним дослідженням із цієї проблеми є книга В. К. Буряка

«Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект» [4]. У роботі на теоретико-методологічних підвалинах розкриваються сутність і структура педагогічної культури, подані характеристики сучасного стану педагогічної культури сім'ї та школи. Вчений наголошує: «Педагогічна культура являє собою інтегративну характеристику педагогічного процесу, що включає єдність як безпосередньої діяльності людей з передачі накопиченого соціального досвіду, так і результати цієї діяльності, закріплені у вигляді знань, умінь, навичок і специфічних інститутів такої передачі від одного покоління до іншого» [5, с. 21], вона «має синкретичний характер» [5, 4]. У своєму дослідженні професор В. К. Буряк аналізує глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення, що відбуваються в Україні. Саме вони спонукають до реформування системи освіти, яка має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкриттю її здібностей. Автор підкреслює, що практична реалізація визначених завдань залежить від учителя, здатного розуміти особливості сучасного етапу розвитку культури, оволодівати науковою інформацією. У зв'язку з цим, «актуальною залишається потреба в забезпеченні середньої школи добре підготовленими, професійно компетентними кадрами, які мають високий рівень культури в цілому і педагогічної зокрема [4, с. 20].

Отже, педагогічна культура – це частина загальнолюдської культури, яка інтегрує історично-культурний педагогічний досвід і регулює сферу педагогічної взаємодії. Сукупним суб'єктом педагогічної культури виступає суспільство в цілому, а його «агентами» в педагогічній взаємодії – вчителі, батьки, педагогічні співтовариства, які регулюють це соціальне замовлення в конкретно-історичному й особистому педагогічному досвіді.

Як визначає більшість дослідників, розвиток педагогічної культури вчителя зумовлюється культурно-освітньою ситуацією, тобто сукупністю умов життєдіяльності освіти, що створюються історією, економікою, культурою, наукою тощо. За характером проявів у сучасній культурно-освітній ситуації педагогічну культуру можна розглядати за такими аспектами:

1) як частину соціальної практики у сфері взаємин старшого і молодшого поколінь, де накопичуються певні традиції та норми стосунків. Показником розвитку педагогічної культури в цьому аспекті є розвиток народної педагогіки;

2) як сферу людських знань, що включає педагогічні концепції, теорії, цінності, ідеї. Це частина педагогічної культури, що створювалася досвідом людей, які спеціально вивчали процеси освіти і виховання. Розвиток педагогічної культури в цьому аспекті залежить від розвитку передової педагогічної думки;

3) як сутнісну характеристику професійної діяльності вчителя, що забезпечує відтворення соціального досвіду в індивіді, переклад культури

в індивідуальну форму існування.

Слід підкреслити, що педагогічна культурна «генетично» пов'язана з духовною й професійною культурами. Вона є сукупністю ціннісних орієнтацій, які засвоєні особистістю в процесі соціалізації в різних царинах: моральній, мистецькій, науковій, правовій, філософській. Для сучасного стану вітчизняної освіти характерна суперечність між актуальною потребою в підвищенні педагогічної культури викладачів, з одного боку, й не розробленістю її методологічного підґрунтя – з другого. Доцільність вирішення цієї проблеми вже усвідомлюється більшістю вчителів.

Аналіз досліджень дозволяє з'ясувати загальну рису сучасної культурно-освітньої ситуації, що полягає в її перехідному характері, пов'язаному із змінами типу освіти. При цьому знову ж підкреслюються негативні сторони здійснюваних в освіті реформ: їх заданість «зверху», відсутність державного фінансування, неконцептуальність. Ученими відзначається необхідність корінної зміни змісту освіти. Питання економіки, культури, моралі піднімаються як головні.

Економічний аспект культурно-освітньої ситуації характеризується, головним чином, входженням освіти на ринок. Ринкові відносини, безумовно, впливають на освіту. Вчені відзначають, насамперед, їх негативний вплив. Ринок обумовлює кризу духовності, породжує дитячу бездоглядність і злочинність, підсилює соціальну незахищеність як дітей, так і їхніх учителів. Крім того, складний перехідний період призводить до непередбачуваних наслідків політичної дестабілізації: до зростання злочинності, до грошової інфляції, порушення господарських зв'язків. Усе це позначається на духовному обличчі підростаючого покоління, зупиняє процеси реформування освіти. Загострення економічного аспекту освітньої ситуації визначається ще й тим фактом, що процес входження освіти на ринок розгортається на тлі загального знецінення педагогічної праці, яке визначається зниженням реальної заробітної плати вчителів.

Культурний аспект освітньої ситуації формується під впливом взаємовідносин освіти і культури. Відрив освіти від культури породив вузькопредметне бачення освітнього простору. Ось чому основною проблемою, що лежить в основі сучасної культурно-освітньої ситуації, є проблема повернення освіти в контекст загальнолюдської культури, проблема повернення самої педагогічної культури в контекст світової педагогічної культури. Засобом досягнення цієї мети є здійснення культурологічного підходу до освіти. За такого підходу освіта є частиною культури й сама виступає як культура.

За будь-яких обставин педагогічна наука не може бути лише пасивним спостерігачем подій, які відбуваються в суспільстві. Її прогностична функція може залучити сили суспільства на вирішення нагальних і перспективних проблем освіти. Сьогодні зростає тенденція

розвитку зв'язків між освітою і наукою, що може розглядатися як один із шляхів виходу із кризового становища.

Співробітництво працівників вищих навчальних закладів із учителями шкіл позначає поворот педагогічної науки до проблем народної освіти. Це сприяє розвитку педагогічної культури, розробці нових педагогічних технологій. На нашу думку, завдання сучасної школи полягає в тому, щоб інтегрувати вчителя в ці умови як суб'єкта педагогічної культури. Оволодіваючи цими умовами, перетворюючи їх, він, тим самим, буде сприяти розвитку педагогічної культури в освіті.

Реальними шляхами виходу освіти з кризи й зміни культурно-освітньої ситуації, на нашу думку, є ті, що виникають у зв'язку з включенням вчителів в інноваційну діяльність. Це само по собі є умовою й показником подальшого розвитку в освіті педагогічної культури.

Слід зазначити, сьогодні відбувається болісна зміна: від техногенної педагогічної культури суспільство переходить до гуманістичної педагогічної культури. Орієнтація на знання в освіті поступається особистісно-смисловій, компетентнісній, репродуктивні способи засвоєння культурної спадщини – творчим, авторитарний стиль педагогічної взаємодії – діалогом, співпраці. Відповідно до цих змін формується особистісно-орієнтована освітня парадигма, яка базується на практично-орієнтованій методології, що дає вчителю засоби і методи рефлексії, аналізу та самоаналізу, моделей і варіантів власної освітньої діяльності. Можна припустити, що гуманістична сутність освіти складається, у першу чергу, в установленні нерозривного зв'язку між двома видами педагогічної діяльності: розумової та практичної, а головним джерелом і гуманістичним засобом вирішення цього протиріччя є формування у педагога педагогічної культури.

Таким чином, особливості педагогічної культури сучасного етапу обумовлені особливостями культурно-освітньої ситуації перехідного періоду. В цих умовах найбільш актуальними проблемами перевлаштування є політика і економіка. І та обставина, що наше суспільство намагається обновити ці сфери життєдіяльності без необхідного звернення до освіти, свідчить про недостатній рівень його педагогічної свідомості, а, відповідно, і низькій рівень педагогічної культури. Надії на зміни існуючого положення речей можуть бути покладені на вчителя як носія й творця гуманістичної педагогічної культури. Це підтверджується тими інноваційними процесами, які відбуваються в освіті й свідчать про бажання вчителя оволодіти гуманістичними формами педагогічної культури. Педагогічна культура явище не статичне, а таке, що постійно розвивається. Воно залежить від ряду обставин: ситуації в суспільстві, політики держави в царині освіти, від моральних відносин, від змісту інформаційних потоків, що впливають на свідомість людей, від доступності педагогічної інформації. Ось чому типам розвитку людської цивілізації відповідають типи педагогічної

культури, що склалися історично. Типи педагогічної культури виникають і формуються у зв'язку з налаштуванням взаємин між освітою та культурою. Коли освіта орієнтується на культуру й розвивається в її контексті, настає період розвитку гуманістичної педагогічної культури. Саме в такий період гуманізм проявляється як система поглядів й широкого потоку суспільної думки, що має значні педагогічні наслідки. Виховання повертається «обличчям до дитини». Освіта стає орієнтованою на людську природу. Гуманістична педагогічна культура створює умови для особистісного розкріпачення, вільного суспільного діалогу культур, стимулює до життя нові джерела творчої практичної педагогіки.

Література

1. Цільова комплексна програма «Вчитель» // Освіта України. – 1996. – № 64. – 27 серпня.
2. Ананченко М.Ю. К вопросу о сущности и факторах становления профессиональной культуры специалиста [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://rspu.edu.ru/university/publish/pednauka/1-2006/01kananykina.htm
3. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 2006. – №3. – С. 37-43.
4. Буряк В. К. Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект / В.К. Буряк. – К. : Деміург, 2005. – 228 с.
5. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В.А. Канн-Калик, Н.Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 487 с.
6. Культурология. История мировой культуры / Под ред. А. Н. Марковой. – М., 1995.
7. Ушинский К. Д. Собрание сочинений. – М.–Л. : Учпедгиз, 1950. – Т. 6. – 259 с.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2010 р.

О. М. Овчарова
аспірантка Харківського НПУ ім. Г.Сковороди,
м. Харків

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНКУРС ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПОЗАНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Вивчаються питання організації педагогічного конкурсу з метою професійної самореалізації майбутніх вчителів в позанавчальній роботі вищого педагогічного навчального закладу.

Ключові слова: студенти, педагогічний конкурс, професійна самореалізація, позанавчальна діяльність, вищий педагогічний навчальний заклад.

Изучаются вопросы организации педагогического конкурса с целью профессиональной самореализации будущих учителей во внеаудиторной работе высшего педагогического учебного заведения.

Ключевые слова: студенты, педагогический конкурс, профессиональная самореализация, внеаудиторная работа, высшее педагогическое учебное заведение.